

VÝVOJ ČÍNSKEHO SYSTÉMU REGISTRÁCIE DOMÁCNOSTÍ A JEHO VPLYV NA SÚČASNÝ EKONOMICKÝ ROZVOJ KRAJINY

Ing. Matej Buzinkai

ABSTRAKT

V prezentovanom článku skúmame vývoj, ktorým prešiel čínsky systém registrácie domácností, systém *hukou*, od jeho zavedenia v 50. rokoch do súčasnosti a jeho vplyv na ekonomický rozvoj ČĽR. K uvoľneniu nadbytočnej pracovnej sily z poľnohospodárstva došlo zavedením systému zodpovednosti domácností. Jej alokácia do produktívnejších sektorov hospodárstva bola podmienená reformou systému *hukou*, ktorý slúžil ako prevencia migrácie vidieckeho obyvateľstva do miest. Systém *hukou* je voči pracovnej sile migrujúcej do miest z vidieka diskriminačný a v súčasnosti je brzdou efektívneho uplatnenia časti výrobného faktora práce. Uvoľnenie systému by navyše zvýšilo úroveň spotreby čínskych domácností.

Kľúčové slová: ČĽR, reforma systému *hukou*, migrácia z vidieka do mesta, lewisovský bod, spotreba domácností

ABSTRACT

In the presented paper we analyze development of the Chinese household registration system, the *hukou* system, since its establishment in the 1950s until today and its influence on the economic development of the PRC. Surplus labor force was released from agriculture when the household responsibility system was introduced. Its allocation into more productive sectors of the economy was conditioned by the reform of the *hukou* system, which served to prevent the migration of rural population to cities. The *hukou* system is discriminatory for rural-urban migrants and currently hinders effective utilization of labor. Furthermore, relaxing of the system will lead to an increase of consumption levels among Chinese households.

Key Words: PRC, *hukou* system reform, rural-urban migration, lewisian turning point, household consumption

JEL KLASIFIKÁCIA: N35, O18, J61

ÚVOD

Ekonomické a spoločenské reformy, ktoré sa najviac pričínili o súčasné rastúce postavenie Čínskej ľudovej republiky, sa začali zavádzať po smrti Mao Ce-tunga a zbavení moci tzv. „bandy štyroch“ koncom 70. rokov 20. storočia, keď sa najmocnejším mužom krajiny stal Teng Siao-pching. V roku 1978 bol vyhlásený program tzv. štyroch modernizácií (priemysel, poľnohospodárstvo, veda a technika, armáda), ktorého ideovým otcom bol ešte premiér a minister zahraničných vecí a veterán Dlhého Pochodu Čou En-laj. Čínska vláda nemala presný plán reforiem, jednotlivé opatrenia boli zavádzané postupne s cieľom vyriešiť ekonomické problémy považované v danom momente za najvypuklejšie. Teng Siao-pching charakterizoval graduálnosť a opatrnosť čínskeho prístupu k reformám jeho slávnym prirovnaním k „prechodu cez rieku skákaním z kameňa na kameň“. Základom reformného procesu bola inštitucionálna reforma mikromanažmentu, ktorá spočívala v postupnom prenesení zodpovednosti za ekonomické výsledky na jednotlivé výrobné jednotky, či už v poľnohospodárstve, alebo priemysle. Vedúci pracovníci a členovia týchto jednotiek dostali možnosť podieľať sa na zisku, čo ich motivovalo k zvyšovaniu výkonnosti a viedlo

k ekonomickému rastu.³⁵⁶ Tempo a podoba hospodárskych reforiem určovala vláda, ktorá postupne liberalizovala centrálnu plánovanú ekonomiku, zaviedla väčšiu nezávislosť pri obhospodarovaní pôdy roľníkmi, bola zrušená kontrola cien niektorých komodít, za účasti zahraničného kapitálu boli vytvárané štátno-kapitalistické podniky, neskôr aj čisto súkromné. Tento hospodársky systém, v súčasnosti najmä mimo čínskeho územia nazývaný ako kapitalistický, dostal pomenovanie socialistická trhovú ekonomiku, alebo socializmus s čínskymi špecifikami.

V prvej časti článku sa venujeme zavedeniu systému zodpovednosti domácností do poľnohospodárskej politiky ČĽR ako východiskovej reforme, ktorá viedla k radikálnemu zvýšeniu produktivity v tomto sektore a k uvoľneniu prebytočnej pracovnej sily. V druhej časti sa zaoberáme systémom registrácie domácností, nazývaným aj systémom *hukou*. Skúmame jeho historický pôvod a motiváciu čínskej vlády k jeho zavedeniu, ktorou bol záujem o rýchlu industrializáciu krajiny v období pred rokom 1978. Ďalej popisujeme jednotlivé špecifiká fungovania systému *hukou* v Čínskej ľudovej republike. V tretej časti článku sa venujeme vývoju reforiem systému *hukou*, ktorý sprevádzal postupné trhové reformy Teng Siao-pchinga od 80. rokov 20. storočia. Zaoberáme sa zvlášť každou z troch etáp reforiem, a to v rámci centrálnu plánovanej ekonomiky, v rámci socialistickej trhovej ekonomiky a v podmienkach poklesu rastu populácie v produktívnom veku. Poslednú časť práce sme venovali kritike systému *hukou*, ktorý býva označovaný ako diskriminačný voči vidieckej populácii. Zaoberáme sa úlohou systému registrácie domácností v politike urbanizácie ČĽR a uvádzame pozitívne hodnotenie tejto politiky Svetovou bankou. V poslednej podkapitole sa venujeme reforme systému *hukou* z hľadiska jej pozitívnych dopadov na ekonomický rozvoj krajiny, ktorými by boli zabezpečenie dostatočného množstva pracovnej sily potrebnej na uspokojenie dopytu po nej a zvýšenie úrovne spotreby čínskych domácností. V závere zhrňujeme jednotlivé aspekty systému *hukou*, ku ktorým sme dospeli počas analýzy zdrojov najvýznamnejších autorov, ktorí sa danou problematikou zaoberajú.

1 Reforma poľnohospodárstva a uvoľnenie nadbytočnej pracovnej sily

Zásadný význam pre ekonomický a sociálny vývoj Čínskej ľudovej republiky od roku 1978 mali najmä reformy poľnohospodárstva a reforma politiky vnútornej migrácie. Poľnohospodárstvo hralo v histórii čínskej civilizácie vždy dominantnú úlohu a jej územie bolo jedným z prvých, na ktorých prebehla neolitická revolúcia.³⁵⁷ Dôležitosť poľnohospodárskej výroby dokazuje aj fakt, že v ČĽR v súčasnosti žije viac ako 1,3 miliardy ľudí, čo predstavuje približne jednu pätinu svetovej populácie, v krajine sa však nachádza len 10 % svetovej rozlohy ornej pôdy a 6,5 % svetových vodných zdrojov.³⁵⁸ Rozloha ornej pôdy je teda vzhľadom na veľkosť populácie v Čínskej ľudovej republike značne limitovaná. Krajina dosiahla v rámci rozširovania ornej pôdy svoje maximum už dávno, čo vyplýva aj z faktu, že čínska civilizácia, ktorá bola vždy predovšetkým agrárnou spoločnosťou, sa na danom území rozvíja už tisíce rokov. Rozsah poľnohospodársky využívanej pôdy v roku 1995 tak bol iba o 6 % vyšší ako v roku 1952. Za rovnaké obdobie stúpila veľkosť pracovnej sily na vidieku o 150 %, teda prevažná väčšina z nej bola v poľnohospodárstve prebytočná. Rýchly rast počtu obyvateľov na vidieku bol dôsledkom Maovej politiky na zvyšovanie pôrodnosti, ktorá priniesla s generačným

³⁵⁶ Lin, J. Y. – Cai, F. – Li, Z.: *The China Miracle: Development Strategy and Economic Reform*. 2003. pp. 177-178

³⁵⁷ Gupta, A. K.: Origin of agriculture and domestication of plants and animals linked to early Holocene climate amelioration. 2004. In *Current Science*. p. 58. [online]. Dostupné z http://cs-test.ias.ac.in/cs/Downloads/article_37682.pdf

³⁵⁸ The China-DAC study group: Agricultural transformation, growth and poverty reduction. In *Agricultural transformation, growth and poverty reduction*. 2010. p. 5

oneskorením populačne silné ročníky vstupujúce do produktívneho veku práve v 80. rokoch. Keďže maoistické poľnohospodárstvo bolo kolektívne, nadbytočná pracovná sila bola do Tengových reforiem ukrytá v rámci prezamestnanosti v roľníckych komúnach. Knight, Deng a Li uvádzajú, že podiel nadbytočnej pracovnej sily na vidieku v tomto období sa odhaduje na približne 30 %.³⁵⁹

Lin identifikuje ako kľúčovú zmenu predovšetkým zavedenie tzv. „systému zodpovednosti domácností“ (z angl. household responsibility system) z roku 1978, ktorý bol implementovaný najprv v poľnohospodárstve a neskôr rozšírený aj do ďalších sektorov.³⁶⁰ Klasická maoistická poľnohospodárska politika rozdelila roľníkov do komún, pričom každá z nich dostala za úlohu splniť určitú vládou určenú produkčnú kvótu. Prekročenie kvóty pritom neprinášalo väčšie ekonomické odmeny a prípadné straty uhrádzal štát na základe rovnostárskeho princípu. Výkony jednotlivých roľníkov v komúne sa v dôsledku kolektívnej zodpovednosti ťažko vyhodnocovali. Podľa nového systému začali byť za vykázané straty a zisky zodpovedné jednotlivé roľnícke domácnosti, či pracovné skupiny. Došlo teda k určitej forme dekollektivizácie a decentralizácie riadenia poľnohospodárstva, keď pôdu dali do užívania rodinám. Reforma mikromanažmentu v poľnohospodárskej výrobe mala takisto graduálny charakter, no Židek uvádza, že už v roku 1984 malo obdobné práva už 98 % vidieckych domácností. Vlastníkom pôdy však zostáva naďalej štát, ktorý ju roľníkom prenája má zväčša na obnoviteľné 30 ročné zmluvy.³⁶¹ Kľúčovým prvkom reformy bolo razantné zníženie kvôt, pričom poľnohospodárska produkcia vyrobená nad kvótu mohla byť predávaná za ceny určené trhom. Reforma organizácie poľnohospodárstva priniesla za krátky čas zefektívnenie produkcie v tomto sektore. V období rokov 1978 až 1984 došlo k nárastu produktu vytvorenému v poľnohospodárstve o 42,23 %, pričom Lin odhaduje, že samotný prechod k systému zodpovednosti domácností k tomuto nárastu prispelo až z 48,64 %.³⁶² Vyššiu úrodu bolo zároveň schopné vyprodukovať menej roľníkov a tak prišlo k uvoľneniu veľkého množstva pracovnej sily. Aby mohlo dôjsť k presunu tejto nadbytočnej pracovnej sily z poľnohospodárstva a jej alokovaniu do efektívnejších sektorov ekonomiky, zásadnou reformou musela prejsť politika vnútornej migrácie v rámci Čínskej ľudovej republiky.

2 Politika vnútornej migrácie v ČĽR – systém *hukou*

2.1 Vývoj systému *hukou* v období pred reformami

Skôr ako sa budeme venovať reforme migračnej politiky, je dôležité poznať jej špecifiká a jej vývoj v pred reformnom období. V Čínskej ľudovej republike nie je interná migrácia obyvateľstva neregulovaná, ako vo väčšine krajín sveta. Čínska vláda obmedzuje pohyb obyvateľstva prostredníctvom tzv. *hukou*, teda systému registrácie domácností (z angl. household registration system). Systém *hukou* bol v ČĽR prvýkrát zavedený v roku 1951 v mestách a v roku 1955 vo vidieckych oblastiach ako databáza, ktorá obsahovala informácie o jednotlivých členoch domácností. Spočiatku nebol využívaný na obmedzovanie migrácie, keďže aj Ústava Čínskej ľudovej republiky z roku 1954 v článku 90 priznáva každému svojmu občanovi „slobodu zvoliť si bydlisko a slobodu zmeniť svoje bydlisko“.³⁶³ Pôvod systému registrácie domácností v Číne môžeme vidieť jednak v systéme *baojia*, používanom aj pred

³⁵⁹ Knight, J. – Deng, Q. – Li, S.: The puzzle of migrant labour shortage and rural labour surplus in China. 2010. In *China Economic Review*. p. 586

³⁶⁰ Lin, J. Y.: Rural reforms and agricultural growth in China. 1992. In *The American Economic Review*. pp. 34-38.

³⁶¹ Židek, L.: Hospodársky vývoj Číny: (1949-2005). 2006. In *Národohospodársky obzor*. s. 76

³⁶² Lin, J. Y.: Rural reforms and agricultural growth in China. 1992. In *The American Economic Review*. p. 46

³⁶³ *Constitution of People`s republic of China*. 1954. Article 90.

rokom 1949, jednak v systéme *propisky*,³⁶⁴ používanom na území Ruského impéria a neskôr Sovietskeho zväzu. Systém *baojia* vznikol v 11. storočí v Číne počas vlády dynastie Song z nutnosti vládcu získať prehľad a kontrolu nad svojimi poddanými, ktorých počet dosiahol 100 miliónov.³⁶⁵ Čínska vláda sa však zrejme nechala inšpirovať hlavne svojím socialistickým vzorom – Sovietskym zväzom, v ktorom fungoval systém *propisky*, teda vnútorného pasu, ktorý určoval miesto pobytu každého obyvateľa a obmedzoval voľný pohyb v rámci krajiny. Systém registrácie domácností využívajú aj ďalšie východoázijské štáty, vo Vietname sa nazýva *hộ khẩu*, v Kórejskej ľudovodemokratickej republike *hoju*, v Japonsku *koseki* a pod rovnakým názvom *hukou* funguje na Tchaj-wane.

Rozhodnutie čínskej vlády použiť systém *hukou* na obmedzenie vnútornej migrácie pracovnej sily vyplývalo z jej hospodársko-politických záujmov. Cieľom Mao Ce-tunga bolo vytvoriť z agrárnej Číny priemyselnú socialistickú krajinu po vzore Sovietskeho zväzu. Začala sa tak centrálné riadená industrializácia krajiny, predovšetkým prostredníctvom rozvoja ťažkého priemyslu v mestách. Nedostatok prostriedkov na industrializáciu mala podobne ako v Sovietskom zväze vyriešiť kolektivizácia poľnohospodárstva, povinné štátne výkupy potravín za centrálné určené ceny a vytvorenie nerovnej výmeny medzi poľnohospodárskym vidieckym sektorom a priemyselným sektorom v mestách. Maovu politiku „železnej misky ryže“, ktorá spočívala v poskytnutí istoty zamestnania a mzdy, uplatňovali predovšetkým v prípade obyvateľov mestských centier, ktorí sa mali stať pracovnou silou v novovznikajúcom ťažkom priemysle. Obyvateľov miest uprednostňovali aj v rámci prídela potravín, ktoré boli vyprodukované na vidieku a ktoré povinne vykúpil štát. Aby sa predišlo narastajúcej migrácii z vidieka do miest, v roku 1958 bol zavedený nový systém *hukou*, ktorý sa napriek mnohým reformám zachoval v základnej podobe dodnes.

2.2 Popis systému *hukou*

V Čínskej ľudovej republike je každý občan držiteľom dokumentu *hukou*, hneď knižky ponášajúcej sa na pas, ktorá obsahuje informácie o mieste bydliska, rodinných príslušníkoch, povolani, dátume narodenia, či dosiahnutom vzdelaní. Certifikát *hukou* sa skladá z dvoch častí. Prvou časťou je miesto pobytu, tzv. *hukou suozaidi*, pričom jeden občan môže byť zapísaný len v jednom mieste trvalého bydliska. Táto časť *hukou* má dve typické kategórie, jednou je miesto pobytu v mestskej oblasti – teda v meste, priemyselnej či ťažobnej zóne, a druhou je miesto pobytu na vidieku – v dedine, alebo na štátnej farme. Druhou časťou *hukou* je sociálno-ekonomický status, tzv. *hukou leibie*, ktorý môže byť poľnohospodársky, alebo nepoľnohospodársky (nazývaný aj mestský *hukou*).³⁶⁶ Keď sa čínska vláda snažila o rýchly rozvoj priemyselných centier v pred reformnom období, dotovala obyvateľov, ktorí nepracovali v poľnohospodárstve, garantovaným prídedom obilia. Druhá časť *hukou* teda určovala, či má, alebo nemá obyvateľ nárok na špeciálne kupóny, za ktoré si mohol kúpiť obilie. Prídellový systém veľmi efektívne kontroloval migráciu, keďže v mestách si bolo možné zadovážiť obilie potrebné k prežitiu len pomocou týchto kupónov.³⁶⁷ Príslušnosť *hukou* každého obyvateľa ČĽR ku konkrétnej lokalite navyše viaže mnohé jeho sociálne práva k danej oblasti, medzi nimi prístup k vzdelávaniu, zdravotnej starostlivosti, v súčasnosti aj k dôchodkovému systému, či

³⁶⁴ Chan, K. W. – Li, Z.: The hukou system and rural-urban migration in China: Processes and changes. 1999. In *The China Quarterly*. pp. 821

³⁶⁵ Ebrey, P. – Schirokauer, C.: *The Song Dynasty in China*. [cit. 23.4.2012]. Dostupné na internete: <<http://afe.easia.columbia.edu/song/econ/pop.htm>>

³⁶⁶ Chan, K. W.: The Chinese *hukou* system at 50. 2009. In *Eurasian Geography and Economics*. pp. 201-202

³⁶⁷ Wang, F.: The breakdown of the Great Wall: recent changes in the household registration system in China. 1997. In *The breakdown of the Great Wall: recent changes in the household registration system in China*. p. 156

určítym sociálnym dávkam. Mnohé lokálne pracovné miesta v štátnych podnikoch, ktoré boli kvôli istote zamestnania v súvislosti s politikou „železnej misky ryže“ veľmi žiadané, boli vyhradené takisto iba pre držiteľov *hukou* v danom meste. Napriek tomu, že v mestských oblastiach môže byť zaregistrované aj poľnohospodárske *hukou* a naopak na vidieku nepoľnohospodárske *hukou*, pre zjednodušenie sa v literatúre väčšinou čínska populácia rozdeľuje na držiteľov mestského (nepoľnohospodárskeho), či vidieckeho (poľnohospodárskeho) *hukou*. Ďalšou významnou črtou *hukou* až do reformy z roku 1998 bola jeho dedičnosť po matke nezávisle od miesta narodenia,³⁶⁸ čím sa zabezpečovala príslušnosť k rovnakému miestu bydliska aj u nasledujúcich generácií. Dieťa vidieckych migrantov tak nemalo právo na získanie mestského *hukou* napriek tomu, že sa v meste narodilo.

Ak sa chce obyvateľ Čínskej ľudovej republiky oficiálne presťahovať z vidieka do mesta, jeho požiadavka musí prejsť dvojitém schválením. V prvom rade je potrebná zmena registrácie jeho geografického *hukou* z vidieka do mesta. Druhou a zložitejšou podmienkou je ukončenie tzv. *nongzhuanfei*, teda zmeny sociálno-ekonomického statusu jeho *hukou* z poľnohospodárskeho na nepoľnohospodárske, ktoré je podstatou procesu zmeny registrácie domácnosti. Vláda ČLR reguluje migráciu pomocou kontroly procesu *nongzhuanfei* dvojakým spôsobom. Jednak sa na jeho dosiahnutie treba kvalifikovať splnením štátom definovaných požiadaviek a jednak je pre jednotlivé oblasti krajiny určená kvóta – maximálny počet ľudí, ktorým je možné udeliť mestské *hukou* za určité časové obdobie. Chan prirovnáva *nongzhuanfei* k americkému imigračnému systému, ktorý je však transparentnejší. Presné kritériá na získanie mestského *hukou* a spracovávanie žiadostí sú často neverejné, čo vytvára veľký priestor pre korupciu.³⁶⁹

Mnohé sociálne služby môže v ČLR v danej lokalite využívať len držiteľ miestneho *hukou*. Získanie *hukou* v jednom z veľkých miest môže obyvateľovi priniesť prístup k lepšie platenému pracovnému miestu, ubytovaniu, verejnemu školstvu, zdravotnej starostlivosti. Do reformy na začiatku 90. rokov bol dokonca nákup obilia v mestách viazaný na prídellové kupóny, ktoré dostávali len držiteľia miestneho *hukou*. Dosiahnuť zmenu registrácie *hukou* však bolo v Číne historicky veľmi zložitá a je tomu tak aj po mnohých reformách, ktorými systém prešiel od uchopenia moci Teng Siao-pchingom. Rozdiely v životnej úrovni medzi mestskými a vidieckymi obyvateľmi sú prirovnávané k rozdielu medzi nebom a zemou. Wu a Treiman sa vyjadrili, že zmena z vidieckeho na mestské *hukou* je taká zložitá, ako vyšplhať sa do nebies.³⁷⁰ Úspešne ukončiť *nongzhuanfei* je v súčasnosti možné napríklad prijatím na štúdium na univerzite v danom meste, postúpenie na vyššiu pracovnú pozíciu v rámci štátnej správy, vstup do armády, či v prípade vyvlastnenia poľnohospodárskej pôdy na účely rozširovania mesta. Premena vidieckeho *hukou* na mestské má navyše pre migranta vysoké náklady obetovanej príležitosti, keďže opustením poľnohospodárskej pôdy, či vlastného podnikania, prepadajú obe v prospech štátu.³⁷¹

3 Reformy systému *hukou* a ich vplyv na rozvoj čínskej ekonomiky a spoločnosti

3.1 Vznik „plávajúcej populácie“

Zavedením „systému zodpovednosti domácností“ došlo k podstatnému zvýšeniu produktivity v poľnohospodárstve. Keďže menšia časť obyvateľov vidieka bola schopná

³⁶⁸ Chan, K. W. – Li, Z.: The hukou system and rural-urban migration in China: Processes and changes. 1999. In *The China Quarterly*. pp. 821-822

³⁶⁹ *ibid.*

³⁷⁰ Wu, X. – Treiman, Donald J.: The household registration system and social stratification in China: 1955–1996. 2004. In *Demography*. p. 368

³⁷¹ Bao, S. – Bodvarsson, Ö. B. – Hou, J. W. – Zhao, Y.: The regulation of migration in a transition economy: China's hukou system. 2011. In *Contemporary Economic Policy*. p. 564

zabezpečiť obživu, nadbytočná pracovná sila bola motivovaná hľadať svoje uplatnenie v iných sektoroch hospodárstva. Čínska vláda sa v reformnom období rozhodla podporovať rozvoj ľahkého priemyslu, na rozdiel od ťažkého priemyslu na ktorý sa sústredila podpora počas vlády Mao Ce-tunga, a novovznikajúce odvetvie potrebovalo veľké množstvo lacnej a nekvalifikovanej pracovnej sily. Aby sa uvoľnená pracovná sila mohla presunúť do miest na východnom pobreží, v ktorých sa nový sektor rozvíjal, bolo treba uvoľniť politiku obmedzujúcu migráciu z vidieka. Cai uvádza, že reforma čínskej politiky pracovnej mobility nezaostávala za všeobecnými ekonomickými reformami. Práve naopak, ako nevyhnutná súčasť premeny centrálne plánovanej ekonomiky na socialistickú trhovú ekonomiku ju počas posledných tridsiatich rokov sprevádzala a dopĺňala.³⁷² Čínska vláda uvoľňovala prekážky pre pracovnú mobilitu zároveň s tým, ako bývalí poľnohospodárski pracovníci aj napriek obmedzeniam v čoraz väčšom množstve hľadali uplatnenie v mestách.

Je možné identifikovať predovšetkým tri hlavné typy presunu pracovnej sily, ktoré začali byť charakteristické pre čínsku ekonomiku po zavedení reforiem. Prvým typom je presun pracovnej sily z vidieckych poľnohospodárskych oblastí do novovznikajúcich priemyselných mestských centier. Vláda vytvorila podmienky na vznik takýchto centier prostredníctvom programu tzv. špeciálnych ekonomických zón, teda oblastí uvoľnených od niektorých regulácií centrálne plánovanej ekonomiky. Špeciálne ekonomické zóny boli vytvárané predovšetkým na východnom a južnom pobreží krajiny, kde prístup k Východočínskemu a Juhočínskemu moru umožňoval vybudovanie exportne orientovanej výroby. Druhým typom presunu pracovnej sily bola teda migrácia pracovníkov zo západných a centrálnych provincií ČĽR do provincií východných. Tretí typ odzrkadľuje štrukturálne zmeny v ekonomike krajiny a ide o presun pracovnej sily z primárneho sektora, hlavne poľnohospodárstva, do sekundárneho sektora, ktorý je reprezentovaný exportne orientovaným priemyslom. Každý z týchto procesov pritom predstavoval presun pracovnej sily do efektívnejšej oblasti a mali tak významný podiel na vysokom hospodárskom raste, ktorý krajina od zavedenia reforiem dosahovala. Cai vo svojej štúdií odhaduje, že presun pracovnej sily z menej efektívneho poľnohospodárstva do iných sektorov s vyššou produktivitou práce prispelo až 21 % k rastu HDP Čínskej ľudovej republiky v období 1978 – 1998.³⁷³

Vzhľadom na zložitosť procesu *nongzhuanfei* bola prevažná väčšina tejto migrácie realizovaná bez získania lokálneho *hukou* a viedla k vzniku tzv. „plávajúcej populácie“ (z angl. floating population). Pozostáva z migrujúcich vidieckych obyvateľov, ktorí pracujú predovšetkým v priemyselných mestách na východnom pobreží. Keďže nie sú držiteľmi miestneho *hukou*, nemajú prístup k sociálnym službám, zdravotnej starostlivosti, či vlastnému ubytovaniu. Početnosť „plávajúcej populácie“ takmer nepretržite narastá, nakoľko trhové reformy napriek výraznému zlepšeniu priemernej životnej úrovne viedli k zväčšujúcim sa regionálnym rozdielom v rámci Čínskej ľudovej republiky. Migračná vlna, ktorá vznikla v dôsledku reštrukturalizácie čínskeho hospodárstva a uvoľnenia bariér pre pracovnú mobilitu, je označovaná za najpočetnejší migračný pohyb v histórii.³⁷⁴ Počet migrujúcich pracovníkov, teda pracovníkov ktorí prekročili hranice svojej obce na viac ako 6 mesiacov, dosiahol v roku 2009 v Čínskej ľudovej republike 145 miliónov. Absolútna väčšina z nich, až 95,6 %, migrovala za prácou do miest.³⁷⁵

³⁷² Cai, F.: *Transforming the Chinese Economy*. 2010. p. 88

³⁷³ Cai, F.: *Hukou System Reform and Unification of Rural-urban Social Welfare*. In *China & World economy*. 2011. p. 35

³⁷⁴ Garnaut, R. – Golley, J. – Song, L.: *China: The next twenty years of reform and development*. 2010. p. 31

³⁷⁵ Cai, F. – Du, Y: Wage increases, wage convergence, and the Lewis turning point in China. 2011. In *China economic review*. pp. 602-603

3.2 Čínska ekonomika ako ekonomika lewisovského typu

Čínska ekonomika tak nadobudla charakteristiky duálnej ekonomiky lewisovského typu, ktorá bola definovaná ekonómom Arthúrom Lewisom, držiteľom nobelovej ceny za ekonómiu. Lewis vo svojom diele *Economic Development with Unlimited Supplies of Labor* z roku 1954 opísal ekonomický rozvoj ekonomiky s prebytkom pracovnej sily. Ekonóm z Ostrova svätej Lucie vytvoril model duálnej rozvojovej ekonomiky, ktorá sa skladá z moderného sektora, rozvíjaného predovšetkým v priemyselných mestských centrách, a z tradičného vidieckeho sektora, ktorého základom je poľnohospodárstvo. Ekonomický rast takejto rozvojovej krajiny je založený na lacnej a nekvalifikovanej pracovnej sile, ktorá migruje zo zaostalých vidieckych častí krajiny do prudko sa rozvíjajúcich oblastí. Napriek rýchlemu hospodárskemu rastu sú mzdy fixované na nízkej úrovni aj z dlhodobej perspektívy, keďže celá ekonomika a predovšetkým priemyselný sektor je schopný čerpať dodatočnú lacnú pracovnú silu z vidieka, spomedzi roľníkov, ktorí obrábajú pôdu pre vlastnú obživu, malých obchodníkov a vidieckych žien. Akonáhle je vyčerpaná rezerva rurálnej pracovnej sily, čo môže vzhľadom na veľkosť vidieckej populácie danej krajiny trvať pomerne dlhý čas, mzdy v priemyselnom sektore začnú prudko rásť.³⁷⁶ Tento zlomový bod nazývame lewisovský bod obratu (ang. *Lewisian turning point*) a podľa tejto teórie každá ekonomika, ktorá je lewisovskou ekonomikou s prebytkom pracovnej sily, za určitý čas do tohto bodu dospeje. V súvislosti s rastom miezd migrujúcej pracovnej sily od roku 2003 a s náznakmi vyčerpania pracovnej sily na vidieku sa v akademických kruhoch v súčasnosti vedie polemika o možnom prekročení lewisovského bodu v ekonomickom rozvoji Číny.³⁷⁷ V prípade Čínskej ľudovej republiky je to práve pracovná sila, uvoľnená z vidieka a stávajúca sa „plávajúcou populáciou“, ktorá tvorila dlhodobo nevyčerpatelnú rezervu lacnej a nekvalifikovanej práce. Výzvy na radikálnu reformu, či odstránenie systému *hukou* adresované vláde ČĽR sociálnymi vedcami a žurnalistami nečínskej (Chan, Knight, Kong), ako aj čínskej (Cai, Li, Xie) proveniencie možno teda chápať nielen z ekonomického, ale aj morálneho hľadiska. Čínska ľudová republika z veľkej časti vďačí svojej premene na „továreň sveta“ a ekonomickú veľmoc práve lacnej pracovnej sile neoficiálnych migrantov z vidieka, ktorí sú v mestách pre absenciu mnohých práv označovaní za občanov druhej kategórie.³⁷⁸

3.3 Prvá etapa reforiem systému *hukou* v rámci centrálne plánovaného hospodárstva

Cai,³⁷⁹ podobne ako Bao, Bodvarsson, Hou a Zhao,³⁸⁰ rozdeľuje obdobie reforiem systému *hukou* do troch období. V prvom období, od začiatku 80. rokov do polovice 90. rokov boli zavádzané zmeny stále limitované v rámci centrálne plánovanej ekonomiky. Od polovice 90. rokov, keď všeobecné reformy nadobúdali čoraz viac charakter smerujúci k trhovo orientovanej ekonomike, urýchlila sa aj reforma systému *hukou*. V roku 2003 nastali v priemyselných centrách prvé prípady nedostatku nekvalifikovaných pracovníkov, ktoré môžu naznačovať vyčerpanie rezervy vidieckej pracovnej sily, a reforma systému registrácie domácností nadobudla nový rozmer. Čínska vláda reformu systému *hukou* uskutočňovala

³⁷⁶ Lewis, A. W.: *Economic Development with Unlimited Supplies of Labor*. 1954. In *Manchester School*. pp. 139-191

³⁷⁷ Knight, J. – Deng, Q. – Li, S.: The puzzle of migrant labour shortage and rural labour surplus in China. 2010. In *China Economic Review*. p. 585-600

³⁷⁸ Kong, S. T.: China's migrant problem: the need for hukou reform. [25.4.2012]. Dostupné na internete: <<http://www.eastasiaforum.org/2010/01/29/chinas-migrant-problem-the-need-for-hukou-reform/>>

³⁷⁹ Cai, F.: *Hukou System Reform and Unification of Rural-urban Social Welfare*. In *China & World economy*. 2011. p. 34

³⁸⁰ Bao, S. – Bodvarsson, Ö. B. – Hou, J. W. – Zhao, Y.: The regulation of migration in a transition economy: China's hukou system. 2011. In *Contemporary Economic Policy*. p. 565

v princípe Tengovho hesla „prechodu cez rieku skákaním z kameňa na kameň“, pričom je možné zhodnotiť, že v každej novej etape prišlo k jej akcelerácii.

V prvom období po zavedení hospodárskych reforiem musel získať každý občan ČLR, ktorý mal záujem cestovať v rámci krajiny, oficiálne povolenie od lokálneho orgánu štátnej správy, ku ktorému ho viazal jeho dokument *hukou*.³⁸¹ Toto obdobie charakterizoval predovšetkým presun pracovnej sily z poľnohospodárstva do iných sektorov v rámci vidieka, či migráciou z vidieckych obcí do lokálnych menších miest. Vláda ČLR uplatňovala politiku „odchodu pracovnej sily z obrábania pôdy, bez opustenia vidieka“ a uvoľnení pracovníci sa mali uplatniť v okresných a obecných štátnych podnikoch (z angl. Township and village enterprise, skr. TVE). Tie boli rozmiestnené nerovnomerne a nedokázali vytvoriť dostatok pracovných príležitostí. Nekvalifikovaní pracovníci tak často obchádzali inštitucionálne obmedzenia a migrovali aj za hranice domovskej provincie. Centrálna vláda si zároveň čoraz viac uvedomovala ekonomické prínosy plynúce zo zvýšenej pracovnej mobility a postupne takúto migráciu legalizovala. V roku 1988 dostali roľníci oficiálne povolenie pracovať a obchodovať v mestách za predpokladu, že si obživu zabezpečia sami.³⁸² Držitelia mestského *hukou* boli v tomto období stále dotovaní potravinami od štátu.

3.4 Druhá etapa reformy systému *hukou* - socialistická trhov^á ekonomika

Po vysokom, no rozkolísanom raste v 80. rokoch zažila čínska a svetová verejnosť šok v súvislosti s incidentom na Námestí Nebeského Pokoja v Pekingu, keď bola násilne potlačená demonstrácia žiadajúca demokratizáciu krajiny. Na túto udalosť nadviazal aj ekonomický šok a prišlo výrazné spomalenie spojené predovšetkým s rozpadom východného bloku a obdobím medzinárodnej izolácie, ktoré po dramatických udalostiach nasledovalo. V rokoch 1989 a 1990 čínske HDP rástlo v priemere o menej ako 4% ročne, čo bolo výrazne slabšie ako v predchádzajúcich rokoch.³⁸³ Pozíciu reformátora Teng Siao-pchinga začali ohrozovať tvrdí maoisti, ktorí si priali návrat pôvodnej hospodárskej politiky. Teng podnikol začiatkom roka 1992 svoju slávnu cestu po južnej Číne, predovšetkým po niekoľkých špeciálnych ekonomických zónach, ktorej cieľom bolo získať podporu pre svoju rozvojovú politiku. Vo vnútri strany odmietal diskutovať o tom, či je povaha reforiem socialistická, alebo kapitalistická, a odporúčal „pokračovať v reforme dovtedy, pokiaľ je to užitočné pre zvyšovanie spoločenskej produktivity, sily krajiny a životných podmienok ľudí.“ Napriek tomu, že v tom čase už nezastával žiadnu z najvyšších funkcií, boli jeho návrhy prijaté na 14. Národnom kongrese Komunistickej strany Číny v septembri 1992, keď strana po prvýkrát oficiálne potvrdila, že cieľom reforiem je „socialistická trhov^á ekonomika“. V roku 1993 bolo pod vedením nového lídra Ťiang Ce-mina prijaté historické Rozhodnutie o záležitostiach týkajúcich sa ustanovenia štruktúry socialistickej trhovej ekonomiky,³⁸⁴ ktoré znamenalo novú etapu čínskych trhových reforiem a otvárania ekonomiky.

Zmena ideológie smerom k socialistickej trhovej ekonomike znamenala aj prelom v reformovaní systému *hukou*, ktoré sa v polovici 90. rokov dočkalo niekoľkých významných posunov. Za najvýznamnejšiu zmenu v systéme *hukou* bolo zrušenie dotovania mestských obyvateľov obilím na začiatku 90. rokov, čím došlo aj k zrušeniu kupónového systému.³⁸⁵

³⁸¹ *ibid.*

³⁸² Cai, F.: *Transforming the Chinese Economy*. 2010. p. 90

³⁸³ Buzinkai, M.: Perspektívy ekonomického rozvoja Čínskej ľudovej republiky. 2011. In *Almanach – Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 33

³⁸⁴ Qian, Y.: The Process of China's Market Transition (1978-98): The Evolutionary, Historical, and Comparative Perspectives. 2000. In *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*. p. 161

³⁸⁵ Bao, S. – Bodvarsson, Ö. B. – Hou, J. W. – Zhao, Y.: The regulation of migration in a transition economy: China's *hukou* system. 2011. In *Contemporary Economic Policy*. p. 5

V polovici dekády čínska vláda udelila manažérom štátnom vlastnených podnikov (z angl. Stated Owned Enterprises, skr. SOE) autonómiu v prijímaní a prepúšťaní zamestnancov, čo znamenalo postupné upustenie od politiky „železnej misky ryže“. V roku 1998 bola zrušená dedičnosť *hukou* po matke, dieťa tak mohlo získať registráciu aj po otcovi. Vláda tiež uvoľnila reštrikcie spôsobom, ktorý dovoľoval deťom, manželskému partnerovi, či starým rodičom odkázaným na starostlivosť získať mestské *hukou*, ak bol jeho držiteľom ich rodič/partner/dieťa. Od roku 2000 všetky menšie čínske mestá a niektoré stredné a väčšie mestá, napríklad Ši-t'ia-čuang, hlavné mesto provincie Che-pei, podstatne znížili množstevné kvóty na získanie mestského *hukou*. Napriek tomu bola vidiecka pracovná sila naďalej vylúčená z poskytovania sociálnych služieb a možnosti zamestnať sa na mnohých pozíciách v štátnych podnikoch.³⁸⁶ Reforma systému registrácie domácností tak nebola dostatočná a neodstránila rozdiely medzi obyvateľmi miest a vidieka.

3.5 Tretia etapa systému *hukou* – nedostatok pracovnej sily

Mao Ce-tung počas svojej vlády podporoval rast pôrodnosti, čo sa prejavilo populačne silnými ročníkmi vstupujúcimi do produktívneho veku počas 80. a 90. rokov. Ale súbežne s ekonomickými zmenami a uvoľnením politiky vnútornej migrácie zaviedla čínska vláda pod vedením Teng Siao-pchinga aj politiku obmedzovania rastu obyvateľstva, známu ako „politika jedného dieťaťa“. Jej účinkom bolo postupné spomaľovanie rastu populácie v produktívnom veku od polovice 90. rokov.³⁸⁷ Rýchly ekonomický rast však naďalej vytváral rastúci dopyt po pracovnej sile, ktorý nemohol uspokojiť prirodzený prírastok pracovnej sily v mestách a čoraz častejšie sa objavovali správy o vyčerpaní rezervy pracovnej sily na vidieku. Ponuka pracovnej sily tak prestala byť dokonale elasticou a zamestnávatelia nemohli fixnou mzdou zabezpečiť nekonečné množstvo práce, čo viedlo k pomerne rýchlemu nárastu miezd migrujúcich pracovníkov predovšetkým od roku 2003.³⁸⁸ Vyčerpanie rezervy pracovnej sily z tradičného sektora a následný nárast ceny nekvalifikovanej práce sú fakty naznačujúce príchod lewisovského bodu obratu. Cai považuje rok 2003 za koniec jednej fázy rozvoja ekonomiky CLR, a to fázy lewisovskej duálnej ekonomiky.³⁸⁹ V súčasnosti medzi sociálnymi vedcami nejestvuje jednotný názor na prekročenie lewisovského bodu. Nárast miezd migrujúcich pracovníkov však považujeme za objektívny dôkaz toho, že na trhu práce v Čínskej ľudovej republike došlo začiatkom 21. storočia k výraznej zmene, na ktorú čínska vláda reagovala novou sériou reforiem systému *hukou*. Rozhodovanie o ďalšom pokračovaní reformy registrácie domácností z veľkej časti delegovala centrálna vláda na jednotlivé miestne samosprávy, pričom k najväčšiemu uvoľneniu reštrikcií došlo menších mestách. V roku 2000 bola vo viac ako 20 000 malých mestách v celej Číne kvalifikácia na získanie miestneho *hukou* zredukovaná len na podmienku stabilného živobytia a oficiálneho miesta pobytu. Stredne veľké mestá sa zaviazali podstatne zvýšiť hranicu počtu ľudí, ktorí mohli každoročne získať miestne *hukou* a takisto zmiernili prísnosť výberových kritérií. V najžiadanejších mestách ako Šanghaj a Peking došlo k uvoľneniu požiadaviek predovšetkým pre kvalifikovanejšiu pracovnú silu.³⁹⁰ Z dostupných informácií odhadujeme, že prísnosť kvalifikácie na získanie miestneho *hukou*,

³⁸⁶ Cai, F.: *Hukou System Reform and Unification of Rural-urban Social Welfare*. 2011. In *China & World economy*. p. 37

³⁸⁷ Knight, J. – Deng, Q. – Li, S.: The puzzle of migrant labour shortage and rural labour surplus in China. 2010. In *China Economic Review*. p. 587

³⁸⁸ Cai, F.: *Hukou System Reform and Unification of Rural-urban Social Welfare*. 2011. In *China & World economy*. p. 39

³⁸⁹ Cai, F. – Du, Y: Wage increases, wage convergence, and the Lewis turning point in China. 2011. In *China economic review*. pp. 601

³⁹⁰ Cai, F.: *Transforming the Chinese Economy*. 2010. p. 92

klesá so zmenšujúcou sa veľkosťou mesta a so vzdialenosťou od priemyselne rozvinutého pobrežia.

V súlade s tým, ako ekonomické reformy čínskej vlády naberali trhovejší charakter sa cieľom reformy systému *hukou* stala integrácia vidieckeho a mestského trhu práce. Orientácia čínskeho priemyslu sa zároveň posúva od produkcie náročnej na nekvalifikovanú pracovnú silu smerom k sofistikovanejšej výrobe, čo znižuje priamu súťaž mestskej a vidieckej pracovnej sily o zamestnanie. Čínske priemyselné centrá sa v súčasnosti snažia prilákať ľudské zdroje nielen vytváraním nových pracovných miest, ale zlepšovaním pracovných podmienok a budovaním mechanizmov sociálnej podpory, pričom nové politiky sa čoraz častejšie týkajú aj migrujúcich pracovníkov. V roku 2008 čínska vláda vydala zákon, ktorý vyžaduje podpis zamestnaneckej zmluvy a poskytnutie základného sociálneho poistenia v všetkých zamestnancov, nehládajúc na status ich *hukou*. Nová legislatíva vydaná v ten istý rok motivuje migrujúcich pracovníkov, aby sa súdili o lepšie pracovné podmienky tým, že zaväzuje štát poskytnúť im súdne zastupovanie takmer bez poplatku. Centrálna vláda tiež začala od lokálnych samospráv vyžadovať každoročne zvyšovať minimálnu mzdu. Legislatíva z roku 2010 požaduje účasť všetkých pracujúcich v základnom dôchodkovom programe a garantuje prenosnosť týchto programov medzi provinciami.³⁹¹ Vidíme, že postavenie migrujúcej pracovnej sily v sociálnych štruktúrach sa zlepšuje, aj keď ide o veľmi opatrný postup, čo je pre reformy v Čínskej ľudovej republike charakteristické.

4 Kritika systému *hukou* a jeho budúcnosť

4.1 Negatívne stránky systému *hukou*

Systém *hukou* teda musíme chápať nielen ako systém udržiavania základných informácií o každom obyvateľovi ČĽR, ale treba si uvedomiť motiváciu vlády na jeho zavedenie. Cai uvádza, že podstatou systému registrácie domácností je z demografického hľadiska obmedzovanie vnútroštátnej migrácie obyvateľstva a z hľadiska ekonomického ide o reštrikciu mobility pracovníkov z poľnohospodárskeho sektora. Slúži tiež na vylúčenie vidieckeho obyvateľstva zo sociálnych výhod, ktoré sú poskytované obyvateľom miest a na obmedzenie ich možností zamestnať sa v nepoľnohospodárskom sektore. Systém *hukou* teda v Čínskej ľudovej republike efektívne udržiaval duálnu ekonomiku, ktorej výsledkom bolo narastanie rozdielov v sociálno-ekonomickom rozvoji medzi mestskými a vidieckymi oblasťami.³⁹² Chan a Li ho navyše považujú za nástroj vlády na kontrolovanie sociálnych a ekonomických aspektov života každého obyvateľa krajiny. Štátne orgány pod kontrolou komunistickej strany pomocou *hukou* sledujú dosiahnutie hospodárskych cieľov, v minulosti najmä industrializácie, a využívajú ho na udržanie verejnej bezpečnosti a politickej stability.³⁹³ Systém *hukou* je od zavedenia hospodárskych reforiem kritizovaný v mnohých odborných článkoch a publikáciách, napríklad Chan a Li³⁹⁴, Chan³⁹⁵ či Kong³⁹⁶. Prvého marca 2010 spoločne koordinovaným apelom na vládu vyjadrili nespokojnosť so systémom štátne noviny

³⁹¹ Cai, F.: *Hukou System Reform and Unification of Rural-urban Social Welfare*. 2011. In *China & World economy*. pp. 40-41

³⁹² Cai, F.: *Transforming the Chinese Economy*. 2010. p. 88

³⁹³ Chan, K. W. – Li, Z.: The hukou system and rural-urban migration in China: Processes and changes. 1999. In *The China Quarterly*. pp. 830

³⁹⁴ *ibid.*

³⁹⁵ Chan, K. W.: *Making real hukou reform in China*. [cit. 24.3.2012]. Dostupné na internete: <<http://www.eastasiaforum.org/2010/03/03/making-real-hukou-reform-in-china/>>

³⁹⁶ Kong, S. T.: *China's migrant problem: the need for hukou reform*. [cit. 24.4.2012]. Dostupné na internete: <<http://www.eastasiaforum.org/2010/01/29/chinas-migrant-problem-the-need-for-hukou-reform/>>

z 13 čínskych veľkomiest, medzi ktoré patrili napríklad Chongqing times a Metropolitan Times of Kunming.³⁹⁷ Na konci toho istého mesiaca vyšiel článok kritizujúci politiku *hukou* dokonca aj v People's daily, oficiálnom denníku Komunistickej strany Číny.³⁹⁸

Systém *hukou* v podobe, v ktorej bol zavedený v roku 1958, je napriek mnohým reformám objektom kritiky najmä preto, že prakticky rozdeľuje obyvateľov Čínskej ľudovej republiky na občanov prvej a druhej kategórie. Migranti z vidieka sa nemôžu uchádzať o mnohé kvalitnejšie pracovné miesta, pretože sa pri nich vyžaduje lokálna *hukou* registrácia. „Plávajúca populácia“ takisto nemá prístup k mnohým službám sociálnej infraštruktúry. Miera participácie držiteľov poľnohospodárskeho *hukou* v základných dôchodkových programoch, programoch zdravotnej starostlivosti, na poistení v nezamestnanosti, v úrazovom poistení, či na zdravotnom poistení tehotných žien, je podstatne nižšia, ako u držiteľov mestského *hukou*. Pre migrujúcich pracovníkov je tiež zložité zapísať svoje deti na povinnú školskú dochádzku. Navyše, sú vynechaní zo schémy štátom garantovanej minimálnej životnej úrovne.³⁹⁹ Kritici upozorňujú, že to bola práve obeta migrujúcich obyvateľov, ktorí opustili vidieka a boli ochotní pracovať za fixnú minimálnu mzdu počas 30 rokov, ktorá priviedla Čínu medzi svetové ekonomické veľmoci. Vďaka komparatívnej výhode dlhodobo nevyčerpatelnej rezervy lacnej pracovnej sily sa čínska ekonomika stala druhou najväčšou ekonomikou a najväčším exportérom na svete. Napriek tomu sa financie, ktoré boli v tomto procese naakumulované využili prevažne na rozvoj mestských oblastí a infraštruktúry z ktorej profituje predovšetkým mestská populácia, tvoriaca strednú vrstvu.

4.2 Úloha systému *hukou* v politike urbanizácie ČĽR

Systém *hukou* však nemožno vnímať jednostranne negatívne. Napriek jeho diskriminačnej povahe je považovaný za jeden z pilierov čínskeho rozvojového modelu, bez ktorého by nebola možná rýchla industrializácia krajiny. Aj napriek jeho postupnému uvoľňovaniu od Tengových reforiem hral významnú úlohu pri regulovaní pracovného trhu a podoby urbanizácie. Čínska ľudová republika bola v počiatočnom období zavádzania reforiem prevažne poľnohospodárskou krajinou, pričom dominantná časť jej populácie žila na vidieku. Urbanizácia v Číne sa síce začala už pred štyrmi tisícročiami, do 80. rokov 20. storočia to však bolo stále vidiecke obyvateľstvo, ktorého podpora počas celej histórie určovala úspech či pád čínskych vládcov. Trhové reformy spôsobili mohutnú vlnu migrácie zo západných oblastí smerom do miest na východnom pobreží. V roku 1980 žilo v čínskych mestách 191 miliónov obyvateľov, no v roku 2011 to podľa Národného štatistického úradu Číny bolo až 690 miliónov. Podiel mestského obyvateľstva oproti predchádzajúcemu roku narástol o 1,32 % a celkovo dosiahol úrovne 51,27 %. V tomto roku teda v Číne po prvýkrát v histórii žilo viac ľudí v meste ako na vidieku. Na vidieku žilo v roku 2011 viac ako 656 miliónov obyvateľov, mestská populácia teda prevyšuje vidiecku populáciu o približne 34 miliónov, pričom možno očakávať, že tento rozdiel bude rýchlo narastať.⁴⁰⁰ V Čínskej ľudovej republike sa nachádza 89 veľkomiest s viac ako miliónom obyvateľov. Pre porovnanie v Spojených štátoch amerických je 37 takýchto miest a v Indii 32. Veľká časť obyvateľov miest však nie je držiteľom mestského

³⁹⁷ Xie, Y.: *Speed up reform of household registration, say newspapers*. [cit. 24.4.2012]. Dostupné na internete: http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-03/02/content_9522102.htm

³⁹⁸ Li, H.: *Hukou - longest stopgap policy in China*. [cit. 24.4.2012]. Dostupné na internete: <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90780/91345/7335015.html>

³⁹⁹ Cai, F.: *Hukou System Reform and Unification of Rural-urban Social Welfare*. 2011. In *China & World economy*. pp. 42

⁴⁰⁰ National Bureau of Statistics of China: *China's Total Population and Structural Changes in 2011*. [cit. 29.4.2012]. Dostupné na internete: http://www.stats.gov.cn/was40/gjtjj_en_detail.jsp?searchword=population&channelid=9528&record=8

hukou a nemôže tak profitovať z rozširovania sociálneho zabezpečenia, ktoré si krajina môže dovoliť vďaka dlhodobému vysokému ekonomickému rastu. V roku 2011 dosiahol počet obyvateľov, ktorí migrovali mimo miesta svojej *hukou* registrácie, 271 miliónov, čo predstavuje nárast o takmer 10 miliónov oproti predchádzajúcemu roku. Z toho 230 miliónov predstavuje „plávajúcu populáciu“, teda ľudí, ktorí viac ako šesť mesiacov žijú a pracujú mimo miesta registrácie svojej domácnosti.⁴⁰¹ Za predpokladu, že 95,6 % z nich migruje za prácou do miest,⁴⁰² a porovnaním s veľkosťou mestskej populácie z toho istého roka môžeme tvrdiť, že takmer tretina čínskej mestskej populácie má sťažený prístup k mnohým sociálnym službám v dôsledku diskriminačnej povahy systému *hukou*.

Čínsky model urbanizácie za pomerne úspešný považuje Svetová banka. Napriek obrovskej vlne migrácie sa vďaka systému *hukou*, darí tok migrantov kontrolovať a smerovať napríklad do menších a stredne veľkých miest. Vďaka tomu je v čínskych mestách napriek veľkej preľudnenosti pomerne málo slumov, to jest nekontrolovaných, vlastnoručne postavených štvrtí bez sociálneho a hygienického zabezpečenia. Vďaka dynamickej ekonomike je vo všetkých mestách dobrá možnosť zamestnať sa a tak je miera mestskej chudoby nízka. Ďalším pozitívnym aspektom, ktorý oceňuje Svetová banka je vysoká úroveň decentralizácie verejných a administratívnych služieb na mestské orgány štátnej správy. V ČLR je 72% obyvateľov miest spokojných s úrovňou miestnej správy, čo je podstatne viac ako mnohých iných krajinách a zároveň viac ako v USA, kde je miestna správa na vysokej úrovni. Rastúca rozloha miest je takisto kontrolovaná a tak mestá zaberajú len 4,4% celkovej rozlohy krajiny. Aj Svetová Banka však uznáva, že negatívom urbanizácie v ČLR zostávajú zväčšujúce sa rozdiely medzi mestom a vidiekom. Čínske mestá zároveň trpia vysokým znečistením ovzdušia a vody a poskytovanie sociálnych služieb pre migrantov, ktorí nie sú oficiálnymi obyvateľmi miest, je nedostačujúce.⁴⁰³

4.3 Ekonomické dôvody na pokračovanie reformy systému *hukou*

Viacerí autori, ako Cai⁴⁰⁴ a Knight a Deng⁴⁰⁵, poukazujú okrem sociálneho a morálneho hľadiska aj na ekonomické výhody plynúce zo zrušenia obmedzujúcich opatrení systému *hukou*. V období pred Tengovými reformami bol systém *hukou* zavedený s cieľom uprednostniť rozvoj miest ako centier industrializácie. Bariéry pre mobilitu pracovnej sily sa však postupom času stali prekážkou efektívnej alokácie práce v ekonomickom systéme ČLR a v súčasnosti sa považujú za brzdu hospodárskeho rozvoja krajiny.⁴⁰⁶ Ako sme už spomínali, od začiatku 21. storočia sa hovorí o možnom prekročení lewisovského bodu v ekonomickom rozvoji Čínskej ľudovej republiky. Napriek tomu, že názory sociálnych vedcov sú v tomto prípade nejednotné, zvyšovanie miezd migrujúcej pracovnej sily poukazuje na prebiehajúce zmeny na čínskom pracovnom trhu. V dôsledku politiky jedného dieťaťa sa rast populácie v produktívnom veku od polovice 90. rokov spomaľuje. Čína tak môže prísť o komparatívnu výhodu lacnej pracovnej sily, ktorá bola jedným z kľúčových prvkov jej dlhodobého prudkého

⁴⁰¹ *ibid.*

⁴⁰² Cai, F. – Du, Y: Wage increases, wage convergence, and the Lewis turning point in China. 2011. In *China economic review*. pp. 602-603

⁴⁰³ The World Bank: China's Rapid Urbanization: Benefits, Challenges & Strategies. [cit. 29.4.2012]. Dostupné na internete:

<<http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:21812803~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:469382,00.html>>

⁴⁰⁴ Cai, F.: *Hukou System Reform and Unification of Rural-urban Social Welfare*. 2011. In *China & World economy*. pp. 33-47

⁴⁰⁵ Knight, J. – Deng, Q. – Li, S.: The puzzle of migrant labour shortage and rural labour surplus in China. 2010. In *China Economic Review*. pp. 585-600

⁴⁰⁶ Cai, F.: *Transforming the Chinese Economy*. 2010. p. 93

ekonomického rastu. Už od 90. rokov môžeme pozorovať posun v priemyselnej orientácii krajiny od produkcie náročnej na lacnú pracovnú silu smerom k technologicky náročnejšej výrobe. Čínska vláda sa zároveň snaží nahradiť časť spotrebiteľského dopytu pre svoje výrobky od zahraničných exportných trhov domácou spotrebou.

Postupné zrušenie obmedzení pre pracovnú mobilitu by poskytlo vidieckym pracovníkom, ktorí doteraz váhali, dostatočnú motiváciu presťahovať sa za prácou do mesta. Štúdia autorov Bao, Bodvarsson, Hou a Zhao dokazuje, že aj mierne uvoľnenie politiky *hukou* podstatne zvyšuje sklon migrácii a za posledných 30 rokov sa citlivosť migrantov na odstraňovanie obmedzení zvyšovala.⁴⁰⁷ Knight usudzuje, že na čínskom vidieku sa stále nachádza dostatočné množstvo rezervnej pracovnej sily, ktorá pri správnej motivácii bude hľadať uplatnenie v mestách. Pozitívny vplyv na sklon k migrácii má aj skutočnosť, ak v meste už existujú sociálne štruktúry tvorené predchádzajúcimi migrantmi z rovnakej obce. Niektoré obce, v ktorých dovtedy neprichádzalo k väčšiemu odchodu obyvateľom do mesta, sa tak môžu stať novými zdrojmi rezervnej pracovnej sily. Preorientovanie čínskeho priemyslu na sofistikované výrobky si tiež vyžaduje vyššiu úroveň kvalifikácie pracovnej sily, napríklad v podobe školení a tréningov. Zamestnávateľia preto budú mať záujem na tom, aby sa migrujúca pracovná sila v meste usadila na dlhšie obdobie. Potreba kvalifikovanejšej pracovnej sily robí „plávajúcu populáciu“ menej ekonomicky efektívnou, čo môže ďalej motivovať čínsku vládu k prehĺbeniu reformy systému *hukou*.⁴⁰⁸

Uvoľnenie systému *hukou* a zjednotenie mestského a vidieckeho systému sociálneho zabezpečenia môže vláde slúžiť ako efektívny nástroj zvyšovania miery domácej spotreby. ČĽR má veľmi nízky podiel spotreby na vytvorenom HDP, čo býva označované za jednu hlavných nerovnováh v jej ekonomike, ktorá môže ohroziť úspešné pokračovanie rozvojového modelu do budúcnosti. Keďže vládne výdavky krajiny sú porovnateľné s výdavkami v iných rozvojových krajinách, problémom je najmä nízky sklon domácností k spotrebe a vysoký sklon k úsporám. Čínske domácnosti v roku 2008 vynaložili na spotrebu len 35 % svojich príjmov, čo je nízke nielen v porovnaní s rozvinutými krajinami, ale aj s krajinami v porovnateľnom štádiu ekonomického rozvoja, napríklad Brazíliou a Indiou. Často sa to vysvetľuje kultúrnymi zvyklosťami, úroveň spotreby domácností v ČĽR je však v súčasnosti podstatne nižšia, ako dosiahli v ktoromkoľvek momente svojho ekonomického rozvoja kultúrne príbuzné krajiny východnej Ázie – Japonsko a Kórejská republika. Jej hodnota navyše od začiatku 21. storočia naďalej klesá, v roku 2000 ešte dosahovala 46,4 %. Autori Chen, Lu a Zhong vo svojej štúdii z roku 2012 dokázali, že jedným hlavných dôvodov daného stavu je nízka spotreba „plávajúcej populácie“ v dôsledku systému *hukou*. Spotreba domácností migrujúcich pracovníkov je o 30,7 % nižšia ako spotreba oficiálnych obyvateľov miest. Analýza jej skladby ukazuje, že najväčšie rozdiely medzi spotrebou ľudí s mestským *hukou* a vidieckym *hukou* sú v oblastiach vzdelania, kultúry, zdravotníctva a statkov dlhodobej spotreby. Migranti, ktorí nie sú držiteľmi mestského *hukou*, nemajú prístup k sociálnemu zabezpečeniu, zdravotnej starostlivosti, vzdelaniu pre svoje deti a často nemajú podpísané riadne pracovné zmluvy. Vytvára to u nich objektívny pocit neistoty a potrebu preventívneho šetrenia na neočakávané udalosti. Zníženie hranice ľudí, ktorí môžu každoročne získať mestské *hukou* a odstránenie diskriminácie v poskytovaní verejných služieb by jednoznačne prispelo k zvýšeniu istoty u „plávajúcej populácie“, ktorá tvorí až

⁴⁰⁷ Bao, S. – Bodvarsson, Ö. B. – Hou, J. W. – Zhao, Y.: The regulation of migration in a transition economy: China's *hukou* system. 2011. In *Contemporary Economic Policy*. p. 378

⁴⁰⁸ Knight, J. – Deng, Q. – Li, S.: The puzzle of migrant labour shortage and rural labour surplus in China. 2010. In *China Economic Review*. pp. 595-599

šestinu populácie ČLR.⁴⁰⁹ Zvýšil by sa tak podiel domácej spotreby na vytvorenom HDP a ČLR by bola menej závislá od exportu.

ZÁVER

V predkladanom článku sme popísali čínsky systém *hukou*, teda systém registrácie domácností. Zistili sme, že systém *hukou* bol jedným z pilierov politiky industrializácie krajiny v období pred ekonomickými reformami Teng Siao-pchinga. Čínskej vláde slúžil predovšetkým ako nástroj obmedzovania vnútornej migrácie pracovnej sily z vidieckeho poľnohospodárskeho sektora do mestského priemyselného sektora, ktorého rozvoj bol v záujme budovania priemyslu uprednostňovaný. Zároveň so zavedením systému zodpovednosti domácností došlo od 80. rokov k postupnému uvoľňovaniu reštrikcií pre pracovnú mobilitu., čo umožnilo pracovnej sile, ktorá bola v poľnohospodárstve nadbytočná, presunúť sa do miest, kde sa uplatnila efektívnejšie. Presun pracovnej sily z vidieka do produktívnejších sektorov rozvíjaných v mestách zásadne prispel k rýchlemu ekonomickému rastu, ktorý Čínska ľudová republika zažíva od 80. rokov. Systém *hukou* však nebol zrušený a naďalej slúži vláde na kontrolu urbanizácie krajiny a na pokračovanie v uprednostňovaní rozvoja mestských oblastí pred vidiekom. Podľa významným ekonómom zaoberajúcich sa tematikou systému registrácie domácností počas posledných tridsiatich rokov systém *hukou* bránil efektívnejšiemu využitiu pracovnej sily tým, že skresľoval jej alokáciu pomocou trhového mechanizmu.

Opatrným a postupným spôsobom, charakteristickým pre reformy čínskej vlády, boli zavádzané nové zmeny do systému *hukou* v 90. rokoch a na začiatku 21. storočia. Pre migrantov, ktorí tvoria až jednu tretinu obyvateľov čínskych miest, je však do súčasnosti veľmi zložitá dosiahnuť zmenu svojho poľnohospodárskeho *hukou* na mestské nepoľnohospodárske *hukou*. Registrácia v meste je pritom podmienkou participácie na mnohých verejných službách, napríklad na programoch dôchodkového zabezpečenia, verejného vzdelávania, zdravotnej starostlivosti a poistení v nezamestnanosti. Pracovné miesta v mnohých mestských podnikoch sú vyhradené len pre držiteľov miestneho *hukou* a migrujúci pracovníci sú často nútení pracovať v rámci neformálnych pracovných vzťahov, čo nevytvára podmienky na získanie stabilného a istého zamestnania. Systém *hukou*, je obviňovaný z rozdeľovania mestských a vidieckych obyvateľov na občanov prvej a druhej kategórie. Neistota práce a sociálneho zabezpečenia navyše motivuje migrantov veľkú časť svojich príjmov šetriť „na horšie časy“, čo nie je v súlade so súčasnou politikou čínskej vlády zameranou na substitúciu časti zahraničnej spotreby spotrebou čínskych domácností. Napriek správam o vyčerpaní rezervy pracovnej sily na vidieku a polemikám o dosiahnutí lewisovského bodu takmer polovica obyvateľov krajiny naďalej žije na vidieku a veľká časť z nich pracuje v sektore poľnohospodárstva. Štúdie autorov, z ktorých sme čerpali, potvrdzujú, že odstránenie, či radikálna reforma systému *hukou*, by bola dostatočnou motiváciou pre mnohých obyvateľov vidieka, aby hľadali lepšie uplatnenie v mestách. Musíme tak súhlasiť s výzvami mnohých sociálnych vedcov a žurnalistov na odstránenie diskriminačných opatrení systému *hukou* a rozšírenie štátneho sociálneho zabezpečenia na všetkých obyvateľov krajiny.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

Knižné zdroje a legislatíva

1. CAI, Fang. 2010. *Transforming the Chinese Economy*. 1. vydanie. Leiden: BRILL, 2010. 366 p. ISBN 978-90-04-18421-3.

⁴⁰⁹ Chen, B – Lu, M. – Zhong, N.: Hukou and Consumption Heterogeneity: Migrants' Expenditure is Depressed by Institutional Constraints in Urban China. [cit. 30.4.2012]. Dostupné na internete: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1989257>

2. *Constitution of People`s republic of China*. 1954.
3. GARMAUT, Ross – GOLLEY, Jane – Song, Ligang. 2010. *China: The next twenty years of reform and development*. Canberra: ANU E Press, 2010. 399 p. ISBN 9781921666292.
4. LIN, Justin Yifu – CAI, Fang – LI, Zhou. 2003. *The China Miracle: Development Strategy and Economic Reform*. Revised Edition. Hongkong: Chinese University Press, 2003. 387 p. ISBN 987-962-201-985-0.

Odborné časopisy a štúdie

5. BAO, Shuming – BODVARSSON, Örn B. – HOU, Jack W. – ZHAO, Yaohui. 2011. The regulation of migration in a transition economy: China`s hukou system. In *Contemporary Economic Policy*. ISSN 1465-7287, 2011, vol. 29, no. 4, pp. 564-579. [online]. Dostupné na internete: <<http://ftp.iza.org/dp4493.pdf>>
6. BUZINKAI, M. 2011. Perspektívy ekonomického rozvoja Čínskej ľudovej republiky. In *Almanach – Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. ISSN 1337-0715, 2011, roč. VI, č. 1, s. 31-50.
7. CAI, Fang – DU, Yang. 2011. Wage increases, wage convergence, and the Lewis turning point in China. In *China economic review*. ISSN 1043-951X, 2011, vol. 22, no. 4, pp. 601-610.
8. CAI, Fang. 2011. Hukou System Reform and Unification of Rural-urban Social Welfare. In *China & World economy*. ISSN: 1749-124X, 2011, vol. 19., no. 3, pp. 33-47.
9. GUPTA, Anil K. 2004. Origin of agriculture and domestication of plants and animals linked to early Holocene climate amelioration. In *Current Science*. ISSN: 0011-3891, vol. 87, no. 1, 2004, pp. 54-59. [online]. Dostupné na internete: <http://cs-test.ias.ac.in/cs/Downloads/article_37682.pdf>
10. CHAN, Kam Wing – ZHANG, Li. 1999. The hukou system and rural-urban migration in China: Processes and changes. In *The China Quarterly*. ISSN: 0305-7410, 1999, no. 160, pp. 818-855.
11. CHAN, Kam Wing. 2009. The Chinese hukou system at 50. In *Eurasian Geography and Economics*. ISSN 1538-7216, 2009, vol 50, no. 2, p. 197-221.
12. KNIGHT, John – DENG, Quheng – LI, Shi. 2011. The puzzle of migrant labour shortage and rural labour surplus in China. In *China Economic Review*. ISSN 1043-951X, 2011, vol. 22, no. 4, p. 585-600
13. LEWIS, Arthur W. 1954. Economic Development with Unlimited Supplies of Labor. In *Manchester School*, ISSN: 1467-9957, vol.22, no. 2, 1954, pp. 139-191. [online]. Dostupné na internete: <[ftp://ftp.uic.edu/pub/depts/econ/wpaper/cchis/old%20docs533%20S07/Economic%20Development%20with%20Unlimited%20Supplies%20of%20Labour%20-%20Arthur%20Lewis.pdf](http://ftp.uic.edu/pub/depts/econ/wpaper/cchis/old%20docs533%20S07/Economic%20Development%20with%20Unlimited%20Supplies%20of%20Labour%20-%20Arthur%20Lewis.pdf)>
14. LIN, Justin Yifu. 1992. Rural reforms and agricultural growth in China. In *The American Economic Review*. ISSN: 0002-8282, 1992, vol. 82, no. 1. pp. 34-51. [online]. Dostupné na internete: <<http://economics.lse.ac.uk/courses/ec307/L/lin.pdf>>
15. QIAN, Yingyi. 2000. The Process of China's Market Transition (1978-98): The Evolutionary, Historical, and Comparative Perspectives. In *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*. ISSN 0932-4596, 2000, vol. 156, no. 1, p. 151-171
16. The China-DAC study group. 2010. Agricultural transformation, growth and poverty reduction. In *Agricultural transformation, growth and poverty reduction*. Bamako, 2010. 28 p. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/25/27/46767135.pdf>>

17. WANG, Feng. 1997. The breakdown of the Great Wall: recent changes in the household registration system in China. In *Floating Population and Migration in China: The impact of economic reforms*. Hamburg: Mitteilungen des Instituts für Asienkunde, 1997. ISBN 3-88910-190-9, 376 p.
18. WU, Xiaogang – Treiman, Donald J. 2004. The household registration system and social stratification in China: 1955–1996. In *Demography*, ISSN: 0070-3370, 2004, vol. 42, no. 2, p. 363-384.
19. ŽÍDEK, Libor. 2006. Hospodářský vývoj Číny: (1949-2005). In *Národohospodářský obzor*, ISSN 1213-2446, 2006, roč. VI, č. 2, s. 72-90.

Internetové zdroje

20. CAI, Fang. 2011. Aging Before Affluence in China. In: Project Syndicate. [online]. 19.10.2011. [cit. 21.3.2012]. Dostupné na internete: <<http://www.project-syndicate.org/commentary/aging-before-affluence-in-china/>>
21. CHAN, Kam Wing. 2010. Making real *hukou* reform in China. In: East Asia Forum. [online]. 3.3.2010. [cit. 24.3.2012]. Dostupné na internete: <<http://www.eastasiaforum.org/2010/03/03/making-real-hukou-reform-in-china/>>
22. CHEN, Binkai – LU, Ming – ZHONG, Ninghua. 2012. Hukou and Consumption Heterogeneity: Migrants' Expenditure is Depressed by Institutional Constraints in Urban China. In: Social Science Research Network. [online]. 20.1.2012. [cit. 30.4.2012]. Dostupné na internete: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1989257>
23. EBREY, Patricia – SCHIROKAUER, Conrad. 2009. The Song Dynasty in China. In: Asia for Educators, Columbia University. [online]. 17.9.2009. [23.4.2012]. Dostupné na internete: <<http://afe.easia.columbia.edu/song/econ/pop.htm>>
24. KONG, Sherry Tao. 2010. China`s migrant problem: the need for *hukou* reform. In: East Asia Forum. [online]. 29.1.2010. [cit. 24.4.2012]. Dostupné na internete: <<http://www.eastasiaforum.org/2010/01/29/chinas-migrant-problem-the-need-for-hukou-reform/>>
25. LI, Hong. 2010. *Hukou* - longest stopgap policy in China. In: People`s daily online. [online]. 30.3.2010. [cit. 24.4.2012]. Dostupné na internete: <<http://english.peopledaily.com.cn/90001/90780/91345/7335015.html>>
26. LIN, Justin Yifu. 2012. The future of China`s growth. In: Project Syndicate. [online]. 15.3.2012. [cit. 23.3.2012]. Dostupné na internete: <<http://www.project-syndicate.org/commentary/the-future-of-china-s-growth>>
27. National Bureau of Statistics of China. 2012. China's Total Population and Structural Changes in 2011. In: National Bureau of Statistics of China. [online]. 20.1.2012. [cit. 29.4.2012]. Dostupné na internete: <http://www.stats.gov.cn/was40/gjtjj_en_detail.jsp?searchword=population&channelid=9528&record=8>
28. The World Bank. 2008. China`s Rapid Urbanization: Benefits, Challenges & Strategies. In: Research at The World Bank. [online]. 19.6.2008. [cit. 29.4.2012]. Dostupné na internete: <<http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:21812803~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:469382,00.html>>
29. XIE, Yu. 2010. Speed up reform of household registration, say newspapers. In: China Daily. [online]. 2.3.2010. [cit. 24.4.2012]. Dostupné na internete: <http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-03/02/content_9522102.htm>

KONTAKT

Ing. Matej Buzinkai

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/B

85235 Bratislava

E-mail: matej.buzinkai@euba.sk